

Ο ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ.

Εις τὴν νῆσον Κρήτην, ἐπὶ τῆς πλευρᾶς βουνοῦ, σχηματίζοντος μίαν τῶν ρίζῶν τῆς Ἰδης, τέσσαρα δὲ μίλια μακρὰν ἀπὸ τὴν πόλιν Γόρτυνα, ὑπάρχει ἄνοιγμά τι, στόματος ὅπωσοῦν ἔχον ὄμοιότητα, ἀνδρὸς δὲ ὕψος, καὶ ὅλως ἀδιάκριτον πολλῶν ἄλλων χασμάτων τῆς περιχώρου. Ἀλλ᾽ ἡ πάγκοινος τὸ φαινόμενον εἰσοδος αὗτη φέρει τὸν ἀνθρώπον εἰς εὔμορφα περάσματα, διὰ λίθων κεκομένα, τὰ ὅποια περιστρέφονται, ἐκκλίνουν ἀπὸ ἀλλήλων, καὶ διακόπτουν ἄλληλα μὲτα τοσάτας περιπλοκάς, ὥστε χωρὶς μεγάλην προφύλαξιν φαίνεται ἀδύνατον, ἀφοῦ τὶς περιπλεχθῆ ἀπαξ εἰς αὐτὸ, νὰ ἔξελθῃ πλέον. Σχεδὸν ὅλον τὸ βουνὸν εἶναι πανταχοῦ διωρυγμένον μὲτα τοιαῦτα ὑπόγεια, ἐστερημένα πάσης τάξεως, ὥστε νὰ ὄμοιάζωσι τύχης μᾶλλον ἀποτέλεσμα παρ ἀνθρώπου προμελετημένον ἔργον. Ὁτε ὁ Γάλλος περιηγητής Τουρνεφόρτιος ἐπεσκέφθη τὸ μέρος τοῦτο, πᾶς ὁ μετ' αὐτοῦ ἔκρατει λαμπάδα· εἰς πᾶσαν δύσκολον στροφὴν ἔμπηγαν, ἐκ δεξιῶν, κομμάτια χαρτίου μὲ ἀρίθμους σημειωμένα· εἰς τῶν ὁδηγῶν ἀναπτεν εἰς ταχικὰς ἀποστάσεις δεμάτια ἐκ κλάδων πίτυος, καὶ ἄλλος διεσκόρπιζεν ἐπὶ τῆς γῆς ἄχυρα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ περιπάτου. Πλὴν, μὲ δλας τὰς προφύλαξεις ταύτας, φαίνεται ὅτι μικρὸν μόνον μέρος τοῦ λαβυρίνθου ἡμίπόρεσε νὰ ἔξετάσῃ ὁ Τουρνεφόρτιος. Νέωτερός τις περιηγητής (F. S. North Douglas) ἐπεχείρησε τὴν κατόρθωσιν τοῦ ἄθλου τούτου μετὰ πλεῖστων ὁδηγῶν, ἀπὸ λαμπάδας καὶ φανάρια, καὶ 1700 πήγεις σχοινιείδου, ἐφωδιασμένος· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἡναγκάσθη ν' ἀφῆσῃ πολλὰς τῶν περιστροφῶν ἀνέξετάστους, καὶ νὰ μὴν ἐμβῆ ποσῶς εἰς ὑψηλὰς τινας καὶ πλατείας διόδους, αἵτινες ἐφαίνοντο ἀρρόδιαι νὰ δελεάσωσιν, ἐπειτα δὲ ν' ἀποπλανήσωσιν αὐτόν.

Ἀμέσως ἀφοῦ τὶς ἐμβῆ εἰς τὰ σπήλαια ταῦτα, εὐρίσκει ὡς μικρὸν τινα Θάλαμον, πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ ὁποίου ἔκτείνεται πέρασμα 3300 πόδας μακρὸν, καὶ κατὰ μέσον δρον 12 μὲν πόδας πλατὺ, 10 δὲ πόδας ὑψηλὸν, μολονότι ὁ Τουρνεφόρτιος λέγει ὅτι εἰς τινα μέρη ἡτον ὑπόχρεως νὰ κύπη ὀλίγον τι, καὶ δτι, περὶ τὴν μέσην τοῦ δρόμου, εὑρῆκαν τὸ πέρασμα τόσον χαμηλὸν καὶ στενὸν, ὥστε ἡναγκάσθησαν νὰ συρθῶσιν ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ γονάτων, ἔνας ἔνας. Τὸ πέρασμα τοῦτο οὐδὲ ἀναβαίνει οὐδὲ καταβαίνει πολὺ τὸ ἔδαφος εἶναι λεῖον καὶ ὄμαλὸν ἀπὸ πλευρᾶς εἰς πλευράν· οἱ τοῖχοι ἡ τὰ πλευρὰ εἶναι διόλου κατὰ κάθετον, συνιστανται δὲ ἐκ τοῦ στερεοῦ βράχου, παρεκτὸς τῇδε κάκεισε, ὅπου ἔχουν αὐτοὺς ἀριστα ἐκτισμένους. Εἰς πᾶσαν δεκάδα ἡ δωδεκάδα βιημάτων παρουσιάζονται νέα ὄμοιοιειδῆ περάσματα· αὐτὰ δὲ πάλιν ἡ ἀποτόμως στρέφονται εἰς ἄλλα, οὐ ἐπανέρχονται εἰς τὸ πρῶτον, διεν ἔξεχλιναν. Ἀφοῦ ὁ προειρημένος Ἀγγελος περιηγητής Δούγλας ἐπροχώρησε κατὰ τὸ φαινόμενον μίαν σχεδὸν ὥραν εἰς τὰ ὑπόγεια ταῦτα, στεχαζόμενος δτι ἡδη

ἔφθασεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ βουνοῦ, εὐρέθη ἔξαφνε εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ σχοινιείδου του, κατ' αυτὸ ἔκεινο τὸ μέρος, διεν ἔξεχινησε. Παρετήρησε δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἰδίωμά τι παράδοξον, δτι, ἀντὶ νὰ εῖρωσι πνιγηρὸν ἡ νοσῳδη ἀέρα εἰς τὰ στενὰ ταῦτα ἐνδόμυχα, ἀνέπνεαν ἔξισον ἐλεύθερα ὅτε ἀπειχαν σχεδὸν ἐν μίλιον ἀπὸ τὸ στόμα, καθὼς καὶ δὲ πρῶτον ἐμβῆκαν εἰς τὸν λαβύρινθον. Ἐσημείωσε δὲ, καὶ δτι ἀπασαι αἱ γωνίαι εἰς τὴν ἀλλόκοτον ταύτην ἀνασκαφὴν ἡσαν οἵτις οξεῖται, ὡς νὰ εἶχαν πελεκηθῆν τὴν στιγμὴν ἔκεινην. Εἰς ἐν τῶν περασμάτων μετὰ πλείστης δυσκολίας ἀνεκάλυψε διά τινος στενοῦ ἀνοίγματος μικρὸν ὀκτωγώνιον Θάλαμον, κομφοτάτου σχήματος. Ὁ Τουρνεφόρτιος ἀναφέρει δύο δωμάτια, σχεδὸν στρογγύλα, εἰς τὸν βράχον ἔξωρυγμάνα, εἰς μέρος τὸ ὅποιον αὐτὸς ἐνόμιζε τὸ μακρυνώτερον ἡ ἐνδότερον τοῦ λαβυρίνθου. Εἰς τοὺς τοίχους δὲ τῶν δωματίων τούτων εἴρηκε διάφορα ὄνόματα, μὲ ἀνθράκα γραφέντα, ἐπὶ Βενετῶν, ἀπὸ τοὺς ἔκει εἰσχωρήσαντας. Ἀντέγραψε δὲ δύο ἡ τρία ἐκ τούτων παραδείγματος χάριν· — 'Qui fu el strenuo Signor Zan de Como, Cap^o dela Fanteria, 1523 — 'R. Francesco Maria Pesaro, Capucino Frater Tadeus Nicolaus, 1539.' Εἰς τὰ δωμάτια ταῦτα, καὶ εἰς τὰς διόδους τὰς εἰς αὐτὰ φερόστας, ἡσαν καὶ ἄλλαι διάφοροι χρονολογίαι, γεγραμμέναι ἡ γεγλυμμέναι μὲ τὴν σμίλην, ἀπὸ τοῦ 1495 μέχρι τοῦ 1579, ὁ δὲ Τουρνεφόρτιος ἐπρόσθεσε 1700, τὸ ἔτος τῆς αὐτὸς ἐπισκέψεως. Κατὰ τὸν ἀκριβῆ τοῦτον περιηγητὴν, τὸ πλέον ἐλικοειδὲς καὶ δύσκολον μέρος τοῦ λαβυρίνθου εἶναι τὸ ἐκπέμπον κλάδους πρὸς τάριστερὰ, τριάκοντα περίπου βύματα ἐκ τῆς εἰσόδου, ὅπου περάσματα πολυπληθῆ, τὰ μὲν διασταύροντα ἐν τὸ ἄλλο, τὰ δὲ ἀδιέξοδα, συγχύζουν ἐντελῶς καὶ φύρνουσι τὸν νοῦν. Μᾶς διηγεῖται ὁ περιηγητής Σάνδυς, ὁ ἐπισκεφθεὶς τὴν Κρήτην πρὸ δύο ἑκατονταετρίδων, ἀλλὰ μὴ ἐμβὰς εἰς τὸν λαβύρινθον, ὅτι ἡκουσε παρ 'Αγγελον ἐμπόρου, ἴδοντος αὐτὸν, ὅτι τόσον ἡτο περιπλεγμένος καὶ παμμεγέθης, ὥστε ὁδηγὸς, συνειδισμένος νὰ δείχνῃ αὐτὸν εἰς ἄλλους εἴκοσι χρόνους κατὰ συνέχειαν, ἔχαδη ἔκει, καὶ οὐδέποτε πλέον ἡκούσθη. Οὔτε ῥάνις ὃδατος δὲν στάζει διὰ τῶν βράχων, ἀπολιθώσεις δὲν ὑπάρχουν ὅποιαιδόποτε, ἀλλὰ παντοῦ εἶναι ἔκρος ὁ λαβύρινθος, ὁ δὲ ἀπὸ ἵσης καὶ τερπνῆς θερμοκρασίας.

Κατὰ τὸ ἀρχαῖον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὅπου μῆδοι εύρισκονται συμπεφυρμένοι μὲ τὴν ἀλήθειαν, ἡ σχεδὸν τὰ πάντα πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωνται ἀλληγορικῶς, ὁ λαβύρινθος ἔγινε, κατὰ μίμησην τοῦ ἐν Αἴγυπτῳ ὄμοιού οἰκοδομήματος, ὑπὸ Δαιδαλού τοῦ Ἀδηναίου, διὰ τὸν δεύτερον Μίνωα, βασιλέα τῆς Κρήτης, δοτις ἡκμασε δεκατρεῖς περίπου ἑκατονταετρίδας πρὸ τῆς Χριστιανικῆς ἐποχῆς. Τὰ περὶ τοῦ τερατώδους Μενιταύρου, δοτις διήρχετο τὰ ἐνδόμυχα ταῦτα, καὶ τοῦ Θησέως, δοτις ἐνεκλείσθη εἰς αὐτὰ διὰ νὰ καταφαγωθῇ, καὶ τῆς ὥραίας Ἀριάδνης, ητις ἀπῆλλαξε τὸν

έραστὴν αὐτῆς, μίτου κουβάριον εἰς αὐτὸν ἐγχειρίσασα, ἀνήκουν εἰς τὸ πλέον φανταστικὸν τῆς μυθολογίας μέρος, καὶ διόλου σχεδὸν δὲν μᾶς βοηθῶν νὰ εἰκάσωμεν εἰς τί ἀπέβλεπεν ὁ τόπος οὗτος. 'Υπό τιγων ἐνομίσθη κοιμητήριον· ἀλλὰ ποτὲ δὲν ευρέθησαν ἐντὸς αὐτοῦ ἢ περὶ αὐτὸν λείφανά τινα, ἐμφανίζοντα δτὶ ἔχρησιμευσεν εἰς τοιοῦτο τι. 'Ο Λαβύρινθος,' λέγει ὁ κύριος Δούγλας, 'εἶναι ἀδύνατον νὰ κατεσκευάσθῃ διὰ νεκροταφεῖον, ἐπειδὴ δὲν ευρίσκομεν εἰς τοὺς τοίχους κάνεν ἀπὸ τὰ ἐνδόμυγα, τὰ ὅποια ἔχρησίμευαν ὡς τάφοι εἰς τὰ ὑπόγεια κοιμητήρια τῆς Ἰταλίας καὶ Μελίτης, οὐδὲ ἄλλον τινὰ τόπον ἀρμόδιον εἰς ὑποδοχὴν νεκροῦ.' 'Ο Βελώνιος καὶ ἄλλοι περιηγηταὶ ἐφαντάσθησαν αὐτὸν ἀπλοῦν λιθοτομεῖον. 'Ο Σάνδυς λέγει, 'Κατὰ τὴν γνώμην τῶν πλειοτέρων δὲν ἦτον εἰμὴ λιθοτομία, διεν ἔξωρύχθη ἡ πέτρα, μὲ τὴν ὅποιαν ἐκτίσθησαν ἡ Κνωστὸς καὶ ἡ Γόρτυς καὶ οἱ μὲν τοῖχοι ἀφέθησαν διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς ὄροφης, ἀκολουθοῦντες δὲ τὰς φλέβας, ἔκαμαν αὐτὸν τόσον ἐλειχοειδῆ.'

Τὴν αὐτὴν γνώμην δέχεται καὶ ἄλλος περιηγητὴς νεώτερος ὁ Γάλλος Σοννίνης, δτὶς δῆμως, καθὼς ὁ Σάνδυς, δὲν ἐπεσκέψθη ποτὲ τὸν λαβύρινθον. 'Ο δὲ Δούγλας, ὁ κατὰ μίμησιν τοῦ Θησέως μὲ κουβάριον μίτου διερευνήσας τὰς διόδους τὸ 1812, ἐναντιοῦται εἰς τοιοῦτον συμπέρασμα, λέγων· 'Εἶναι τάχα διόλου πιθανὸν, δτὶς ἔχειν ὑπάρχειν σχέδιον τόσον κανονικὸν, θάλαμοι καὶ εἰσοδοι τόσον ὥραῖς, καὶ πρὸ πάντων περιπλοκὴ τόσον ἐντεχνος, εἰς τὸ ἀποπλανᾶν φανερῶς ἀποβλέπουσα, ἐὰν ὁ σκοπὸς δὲν ἦτον εἰμὴ λιθοτομία; Τὰ εἰς τοὺς χωρικοὺς πατροπαράδοτα, μεταξὺ τῶν ὅποιων ἀκόμη σώζεται τόνομα Λαβύρινθος, ἐπιβεβαιοῦν τὴν ἀρχαιότητα του· ἀλλ' ὁ καθαυτὸς σκοπὸς, μολονότι φανερὸν δτὶ γενικῶς ἀπέβλεπεν εἰς τὸ κρύπτεσθαι, πρέπει νὰ μένη ἀκόμη ἀμφίβολος.'

'Ο Τουρνεφόρτιος εἶχεν ἡδη ἀποβάλειν ὡς ἀτοπὸν τὴν περὶ λιθοτομίας ἰδέαν. 'Η πέτρα, λέγει, δὲν ἔχει κάνεν ἴδιαίτερον συστατικὸν—ἡ αὐτὴ εὐρίσκεται εἰς τὸν λόφον τὸν ἀμέσως ἐπάνωθεν τῆς Γόρτυνος καὶ Κνωσσοῦ. Νὰ πιστεύσωμεν λοιπὸν, δτὶς οἱ ἀνθρώποι θάλειαν ζητεῖν μακρὰν, πέραν βουνῶν καὶ κοιλάδων, πρᾶγμα ἐγγὺς αὐτῶν ὑπάρχον; 'Ηθελαν ἀράγε προχρίνειν παντὸς εἰδούς δυσκολίας μᾶλλον παρὰ νὰ λιθοτομήσωσιν δπου ἐμελλαν καὶ νὰ κτίσωσι; 'Τστερον ἀπὸ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, ἐσύμπερανεν ὁ Τουρνεφόρτιος, δτὶς ἔξαρχῆς ὁ λαβύρινθος ἦτο φύσεως ἔργον ἢ παίγνιον, ἀλλ' δτὶς ὁ ἀνθρώπος, τοῦ ὅποιου ἡ χειρὶς φάνεται εἰς πᾶν αὐτοῦ μέρος, εἴτε διὲ εὐχαρίστησιν, εἴτε διὲ δρελος, τὸν ἐμεγάλυνεν δπου ἦτο στεγὸς, κ' ἐταχτοποίησε τὰς πλευρὰς, τὴν ὄροφὴν αὐτοῦ, κτλ. 'Οι ἀρχαῖοι Κρῆτες,' λέγει, 'πολιτισμένοι δυντες καὶ φιλόκαλοι, εἶχαν καὶ τὴν κλίσιν καὶ τὴν δύναμιν γὰ τελειώσων τὸ σχεδιασθὲν μόνον ὑπὸ τῆς φύσεως. 'Αναμφιβόλως βοσκοὶ τινες, ἀνακαλύψαντες τὰ ὑπόγεια ταῦτα, παρεχώρησαν εἰς μεγαλητέρους ἄνδρας νὰ κατε-

σκευάσωσιν ἀπὸ αὐτὰ τὸν θαυμαστὸν λαβύρινθον, δστὶς ἡδύνατο νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἀσύλον διὰ πολλὰς οἰκογενείας, ἐν καιρῷ πολέμου ἢ ἐπὶ τῆς βασιλείας τυράννων, μολονότι τώρα δὲν χρησιμεύει πλὴν ὡς καταγάγιον τῶν νυκτερίδων.' 'Ηδύνατο νὰ προσθέσῃ, δτὶς εἰς αἰώνας, ὅποτε ἡ ληστεία καὶ ἡ ἀρπαγὴ ἐνομίζοντο ἡρώων ἀρεταῖ, καὶ ὅποτε τῆς Κρήτης ἔξαρέτως αἱ θάλασσαι ἐβριαν ἀπὸ πειρατὰς, οἱ κάτοικοι, φεύγοντες ἐνίστε ἀπὸ τὰ παράλια, ἥθελαν ἀσμένως καταφεύγειν εἰς κρυπτήριον τόσον ἔξαρέτον καὶ διὲ ἐαυτοὺς καὶ διὰ τὴν περιουσίαν των.

Εἰκάζει δὲ δτὶς οἱ ἀρχαῖοι Κρῆτες δὲν ἤγγιξαν τὸ μέρος τοῦ περάσματος, δπου ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἔρπη τὶς ἐπὶ χειρῶν καὶ γονάτων, διότι ἐπεδύμουν νὰ γνωρίσωσιν οἱ μεταγενέστεροι, βλέποντες αὐτὸ, πῶς μὲν ἔγινε τὸ λοιπὸν ὅλον ἀρχικῶς ὑπὸ τῆς φύσεως, πόσον δ' ἐβελτιώθη διὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐργασίας. 'Ἐπέχεινα τοῦ περάσματος τούτου ὁ λαβύρινθος εἶναι τόσον ταχτικὸς καὶ ὥραῖς, δσον καὶ πρὸ αὐτοῦ. Εἰς ὑποστήριξιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Τουρνεφόρτιου πρέπει νὰ ἀναγνωρίζαμεν, δτὶς πολλὰ φυσικὰ ἀντρα καὶ μακρὰ σπῆλαια ὑπάρχουν εἰς τὴν ἡφαίστιον ταύτην νῆσον, καὶ δτὶς τὸ πλησιάζον ὄρος 'Ιδα εἶναι πολλαχοῦ ἐξ αἰτίας αὐτῶν κηρηθῆρας δμοιον.

Εἰκασίας ἡμετέρας δὲν προσθέτομεν, εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἀφίνοντες τὸ τερπνὸν αὐτὸ στάδιον. 'Αν ἐγγωρίζαμεν, λέγει ὁ κύριος Δούγλας, τὴν ἀρχικὴν σμασίαν τῆς λέξεως Λαβύρινθος, ἥτις κατ' αὐτὸν εἶναι Φοινικική, εύκολωτερον ἡδύναμεδα νὰ εἰκάσωμέν τι περὶ τῆς ιστορίας καὶ τῶν χρήσεων αὐτοῦ.

ΟΙ ΑΛΗΘΩΣ ΕΝΑΡΕΤΟΙ.

Οι ἀληθεῖς φιλόσοφοι ἀγαπῶσι τὴν ἀρετὴν διὰ μόνην αὐτῆν· τοιοῦτοι δῆμως εἶναι πολλὰ ὀλίγοι. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀληθεῖς ἔρασται τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς θρησκείας. Αὐτοὶ εἶναι ἔχεινοι, διὰ τοὺς δποίους ἔλεγεν ὁ Ἀρίστιππος, δτὶς δύνανται νὰ ξῶσι καὶ χωρὶς νόμους· ἐρωτηθεῖς ποτε, τί πλέον ἔχουσιν οἱ φιλόσοφοι, ἔφη, 'Ἐὰν πάντες οἱ νόμοι ἀναιρεθῶσιν, δμοίως βιώσομεν.' Εἰς αὐτοὺς ἡ ἀρετὴ εἶναι ἔξις, καὶ γίνεται τρόπον τινὰ χρεία φυσικῆς καὶ ὡς τοὺς εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τρώγωσι μηδὲ νὰ πίνωσιν, οὐτω δὲν ἐμποροῦν νὰ ξήσωσι χωρὶς τὴν καθημερινὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τῆς εὐδαιμονίας καὶ δέξης τοῦ ἔθνους των. 'Η ἀναισθησία, ἡ ἀχαριστία, καὶ αὐτὴ τῶν κακῶν ἀντὶ ἀγαθῶν ἀπόδοσις, ἀντὶ νὰ κάμωσι μισητὴν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀρετὴν, τοὺς πληροφοροῦν ἐξ ἐναντίας δτὶς εἶναι ἀναργκαῖα εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Αὐτοὶ σὲ διδάσκουν, σὲ φωτίζουν, σὲ εὐεργετοῦν, δχε διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνης, ἥτιεν πρὸς αὐτοὺς ἐπαίνων σου, ἀλλὰ διότι νομίζουν χρέος ἀπαραίτητον νὰ σὲ εὐεργετῶσι. Εἰς δλίγα λόγια, αὐτοὶ εἶναι ἄλλοι θεοὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνατέλλοντες τὸν